

והיכן צוננו זאת בתורה, והרי כל החיוב של הדלקת הנר הוא מדרבנן!?

מהאמור בפרשת שופטים [דברים פרק יז]:

”ועשית על פי הדבר אשר יגידו לך.

על פי התורה אשר ירוך ועל המשפט אשר יאמרו לך תעשה. לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין או שמאל”.

ורב נחמן בר יצחק אמר מהכא: [דברים לב] “שאל אביך ויתרך”.

רב נחמן בר יצחק מתני לה בהדיא, שכך אמר רב במפורש, ואין צורך ללמוד זאת מדבריו בנר חנוכה: כל שבעה מצות לולב.

תנו רבנן: העושה סוכה לעצמו, אומר: ברוך שהחיינו בו.

נכנס לישב בה, אומר: ברוך אשר קדשנו בו.

היתה הסוכה עשויה ועומדת, אם יכול לחדש בה בעשייתה דבר לפני החג, מחדש, ומברך על העשיה המחודשת לפני החג, ברכת שהחיינו.

אם לאו — לבישכנס לישב בה, מברך שתיים, לישב בסוכה ושהחיינו.

אמר רב אשי: חזינא ליה לרב כהנא דקאמר להו לבולחיו, לברכת לישב בסוכה ושהחיינו, אכסא דקדושא על כוס הקידוש.

תנו רבנן: היו לפניו מצות הרבה, אומר:

ברוך אשר קדשנו במצותיו וצוננו על המצות.

רבי יהודה אומר: מברך על כל אחת ואחת בפני עצמה.

אמר רבי זירא, ואיתימא רבי חנינא בר פפא: הלכתא כרבי יהודה.

ואמר רבי זירא ואיתימא רבי חנינא בר פפא: מאי טעמא דרבי יהודה?

למד זאת מדכתיב [תהלים סח] “ברוך ה' יום יום”.

וכי ביום מברכין אותו ובלילה אין מברכין אותו?

אלא בא הכתוב לומר לך: בכל יום ויום — תן לו ברכות מעין ברכותיו. בשבת יש לברך ברכות של שבת, וביום טוב ברכות של יום טוב, ולהזכיר בהן מעין המאורע של יום טוב, וביום חול ברכות חול.

הכא נמי בכל דבר ודבר של מצוה — תן לו מעין ברכותיו.

ואמר רבי זירא ואיתימא רבי חנינא בר פפא: בא וראה, שלא כמדת הקדוש ברוך הוא מדת בשר ודם.

מדת בשר ודם, כלי ריקן

מחזיק את מה שניתן בו, ואילו כלי מלא מ-ב אינו מחזיק את מה שיוסיפו על מילואו.

אבל מדת הקדוש ברוך הוא היא הפוכה:

מברכים על נר חנוכה ומגילה, כי רב ושמואל סוברים כך בלולב, ורבין בשם רבי יוחנן גם אמר כך.

כלי מלא מחזיק, ואילו ריקן אינו מחזיק.
שנאמר [דברים כח] "והיה אם שמוע תשמע".

ודרשין: אם שמוע, שהורגלת לשמוע — תשמע. תוכל לשמוע דברים נוספים.

ואם לאו, שלא הורגלת לשמוע, לפי שלא הטית אזן בילדותך לשמוע, שוב לא תשמע, שלא יספיקו בידך לשמוע.

דבר אחר: אם שמוע בישן, שאתה חוזר על תלמודך שכבר שמעת — תשמע בחדש, שתתחכם להבין מתוך הדברים הישנים, שכבר למדת, דברים חדשים.

אך [דברים ל] ואם יפנה לבבך, ולא תחזור על הישן — שוב לא תשמע בו דברים חדשים.

שנינו במשנה: מיד תינקות שומטין לולביהן ואוכלים אתרוגיהם.

אמר רבי יוחנן: אתרוג — במשך כל יום שביעי הוא אפור בהנאה, אפילו לאחר שיצא בו ידי מצות נטילה, כיון שעדיין "מוקצה" הוא מהנאה, מכח הקצאתו למצות אתרוג.

אבל למחרתו, בשמיני עצרת, שאין בו מצות אתרוג — מותר להנות ממנו.

אבל סוכה — אפילו בשמיני עצרת היא אפורה בהנאה, על אף שלא נוהגת ביום זה מצות סוכה.

וריש לקיש אמר: אתרוג — אפילו בשביעי נמי מותר.

ומבאר הגמרא תחילה: במאי קא מיפלגי, מהו יסוד מחלוקתם של רבי יוחנן וריש לקיש בהקצאת אתרוג ביום השביעי, לאחר שיצא בו?

מר ריש לקיש סבר שהאתרוג רק למצוה אתקצאי, ומשעה שיצא בו ביום השביעי, ושוב אינו צריך אותו למצוה, בטלה הקצאתו.

זמר רבי יוחנן סבר: אתרוג לכולי יומא אתקצאי.

איתיביה ריש לקיש לרבי יוחנן ממשנתנו: מיד תינקות שומטין את לולביהן, ואוכלין אתרוגיהן.

מאי לאו — הוא הדין לאתרוגם של גדולים, שלאחר קיום מצותן מותרים הם באכילה, כנגד דברי רבי יוחנן.

ותירץ לו רבי יוחנן: לא כמו שרצית לומר. אלא אתרוגם של תינקות תינקות דוקא מותר באכילה מיד, כיון שלא הוקצה ל"מצוה גמורה" של מצות אתרוג, אלא רק למצות חינוך של קטן.

איכא דאמרי איפכא:

איתיביה רבי יוחנן לריש לקיש: מיד התינקות שומטין את לולביהן ואוכלין אתרוגיהן.

ומדייק רבי יוחנן: אתרוגם של תינקות — אין, הוא המותר באכילה מיד, אבל אתרוגם של גדולים — לא, כי היות והוא מוקצה למצוה גמורה הרי הוא מוקצה לכל היום, וכנגד דברי ריש לקיש.

ותירץ ריש לקיש: הוא הדין דאפילו אתרוג

ומיגו דאתקצאי, שנאסרת הנאתה מחמת הקצאתה למצות סוכה לבין השמשות — אתקצאי לכולי יומא דשמיני, מחמת הקצאה של יום טוב, כדין כל דבר שהוקצה בין השמשות, שנהיה מוקצה לכל היום.

לפי שכל דבר שהוקצה מהנאה בבין השמשות של כניסת שבת או חג, הרי הוא מוקצה משימוש ומטילטול לכל השבת או החג. שזהו דין מוקצה, שהקצאת הדבר בבין השמשות מחילה עליו שם מוקצה ליום כולו.

אבל אתרוג, דלא חזי לבין השמשות, שהרי אתרוג משעה שנטלו בבוקר ויצא בו שוב אין הוא עומד להיות ניטל בבין השמשות, כי המצוה היא ליטלו פעם אחת ביום ותו לא. ומה שהוא מוקצה לכל היום השביעי, גם לאחר נטילתו, הוא רק מחמת שאיסור מוקצה למצוה תופס את היום כולו. אך הקצאה שכזו נשאנה מחמת שהוא עדיין עומד למצוה, אלא רק מחמת שחל עליו שם "מוקצה", ושם מוקצה חל למשך כל היום] היא רק ביום עצמו, והוא לא אתקצאי לבין השמשות.⁽¹⁾

וממילא לא אתקצאי לכולי יומא דשמיני.

ואילו לוי אמר: אתרוג אפילו בשמיני אסור, היות ולדעתו גם האתרוג הוא מוקצה, כמו

של גדולים מותר באכילה מיד. והאי דקתני אתרוג של תינוקות — אורחא דמלתא קתני. שהדרך לשמוט אתרוגים מהקטנים ולא מן הגדולים.

אמר ליה רב פפא לאביי: לדעת רבי יוחנן הסובר שאתרוג מוקצה לכל היום, גם לאחר קיום מצותו, יש לבאר:

מאי שנא סוכה שנאסרת בהנאה ביום השמיני, הואיל והוקצתה למצותה בין השמשות שבין היום השביעי והשמיני. וכיון שהוקצתה בין השמשות הוקצתה לכל היום השמיני [לפי הכלל במוקצה, שכל דבר שהוקצה לבין השמשות של כניסת שבת או יום טוב הוקצה לכל היום].

מאי שנא אתרוג שנאסר רק ביום השביעי, ולא ביום השמיני? והרי שניהם נוהגים רק ביום השביעי!

אמר ליה אביי: סוכה — כיון דחזיא, שהיא ראויה ועומדת לקיום מצות סוכה גם בשעת בין השמשות, בין יום השביעי ליום השמיני, דאי איתרמי ליה, שהרי אם תזדמן לו סעודתא בבין השמשות הרי בעי מיתב בגוזה ומיכל בגוזה, צריך הוא לשבת בה אז, ולאכול בה —

לכן היא אתקצאי למצוה גם לפרק הזמן של בין השמשות.

אבל תוס' סוברים שהאתרוג מוקצה בבין השמשות, אך יחד עם זה לא אמרין מיגו דאיתקצאי להין השמשות איתקצאי לכולי יומא היות והוא "מוקצה מחמת היום שעבר", שכל הקצאתו היא מחמת הספק שמא בין השמשות יום השביעי הוא, ומוקצה מחמת היום שעבר

1. האם אתרוג מוקצה בין השמשות או לא, נחלקו הראשונים. מרש"י משמע שאינו מוקצה בין השמשות, וביארו האחרונים בדעתו שאין ליטול אז אתרוג, אפילו מי שלא קיים באותו יום את מצות הנטילה היות והוא ספיקא דרבנן, ואזלינן לקולא.

סוכה, בפרק הזמן של בין השמשות. כי זמן בין השמשות הוא ספק יום השביעי ספק יום השמיני, ובכל היום השביעי האתרוג הוא מוקצה. וכיון שלדעתו הוקצה האתרוג, מספק, גם בבין השמשות, הוא הוקצה לכל היום השמיני.

ואבוה דשמואל אמר: אתרוג בשביעי אסור, בשמיני מותר.

אך לאחר מכן, חזר בו אבוה דשמואל, וקם אבוה דשמואל בשיטתיה דלוי, שאתרוג מוקצה בשמיני.

ומאידיך, קם רבי זירא בשיטתיה דאבוה דשמואל, כפי שהיה סבור בתחילה, וסבר שאתרוג מותר בשמיני.

דאמר רבי זירא: אפילו אתרוג שנפסלה [לאחר שקיים בה מצוה], כיון שהוקצתה למצותה — אסור לאוכלה כל שבעה. ומשמע שהקצאת האתרוג היא רק לשבעת הימים בלבד, ובשמיני מותר לאכול אפילו אתרוג שלא נפסל.

אמר רבי זירא: לא ליקני איניש לא יקנה אדם "הושענא" [כינוי ללולב האגוד עם ההדסים והערבה], לינוקא לבנו הקטן ביומא טבא קמא, ביום טוב ראשון של חג הסוכות, כאשר עדיין לא יצא בו האבא ידי חובתו.

מאי טעמא?

היות דינוקא, שהקטן — מקנא קני, יכול הוא רק לקנות ולזכות בלולב, לפי שתקנו חכמים שקטן יכול לזכות לעצמו, למרות שמן התורה אינו בר קנין לפי שאין לו דעת.

אבל אקנווי — לא מקני! אין הקטן יכול לחזור ולהקנותו לאביו, היות ואינו בר דעת.

ולכן, אם יקנה לקטן את לולבו לפני שהוא עצמו יצא בו ידי חובתו, אשתכח ימצא דקא נפיק שהוא עצמו ייצא ידי חובה [כשיחזור ויקחנו מן הקטן, ולא תועיל קנייתו ממנו], בלולב שאינו שלו.

ואילו ביום הראשון אין יוצאים ידי חובה אלא בלולב השייך לבעליו.

ואמר רבי זירא: לא לימא איניש לינוקא, דיהיבנא לך מידי, ולא יהיב ליה, לא יבטיח אדם לבנו הקטן דבר מה ולא יעמוד בהבטחתו, משום דאתי לאגמוריה שיקרא, היות ובכך הוא מלמד את בנו לשקר.

שנאמר [ירמיהו ט] "למדו לשונם דבר שקר".

וחוזרת עתה הגמרא לענין הקצאת האתרוג למצותו או למשך היום כולו, שנחלקו בה לעיל רבי יוחנן וריש לקיש, ומביאה הגמרא מחלוקת דומה בין אמוראים:

ובפולוגתא דרבי יוחנן ורבי שמעון בן לקיש. במחלוקת זו של רבי יוחנן וריש לקיש, אם אתרוג מוקצה רק למצותו או שהוא מוקצה לכל היום, נחלקו גם רב ורב אסי:

דאיתמר: הפריש שבעה אתרוגין לשבעה ימים, לכל יום אתרוג מסויים.

לפי גירסת רש"י, המבוארת בב"ח:

אינו נהיה מוקצה ליום הבא אלא לבין השמשות בלבד.

אמר רב אסי: כל אחת ואחת יוצא בה, ואוכלה לאלתר. כיון שלא הוקצה האתרוג לכל היום אלא רק למצותו.

ורב אמר: כל אחת ואחת יוצא בה, ואוכלה רק למחר.

ומבאר הגמרא: במאי קא מיפלגי?

מר רב אסי סבר כריש לקיש, שרק למצותה אתקצאי.

ומר רב סבר כרבי יוחנן, שלכולי יומא אתקצאי.

וכיון שבין לרבי יוחנן ובין לרב, אתרוג נאסר בכל היום השביעי, הלכה כמותם, ואתרוג אסור כל היום השביעי ומותר ביום השמיני.

ודנה עתה הגמרא מה דינו של האתרוג אצל בני הגולה ביום השמיני, שהוא ספק יום השביעי, האם אוסרים אותו מכח הספק:

ואנן, דאית לן תרי יומי — היכי עבדינן, איך נוהגים אנו באתרוג ביום השמיני?

אמר אביי: שמיני עצרת, שהוא בגולה "ספק שביעי" — אסור בו האתרוג כמו בשביעי.

אך ביום התשיעי, שהוא יום טוב שני של גלויות, והוא "ספק שמיני", מותר האתרוג באכילה, שהרי אין יום זה בכלל "ספק שביעי".

מרימר אמר: אפילו היום השמיני שהוא "ספק שביעי" — מותר.

בסורא עבדי כמרימר, ואכלו את האתרוג בשמיני.

רב שישא בריה דרב אידי עביד כאביי, ואסרו בשמיני.

והלכתא — כאביי.

אמר רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב: שמיני, בחוצה לארץ, שהוא "ספק שביעי" — הרי הוא כיום שביעי לגבי מצות ישיבת סוכה, שיש לישב בו בסוכה, וכיום השמיני לברכה, שמזכיר את יום השמיני בתפילה ובקידוש ובברכת המזון.

ורבי יוחנן אמר: הרי הוא שמיני לזה ולזה, וכפי שיתבאר להלן.

ומבאר הגמרא: מיתב, לישב בסוכה ביום השמיני בחוצה לארץ — כולי עלמא לא פליגי דיתבינן בסוכה.

כי פליגי רב ושמואל — לברוכי בו על מ-א-2 הסוכה.

למאן דאמר "שביעי לסוכה", ברוכי נמי מברכינן על ישיבת סוכה כאילו היה זה היום השביעי.

אבל למאן דאמר "שמיני לזה ולזה", ברוכי על ישיבת סוכה, לא מברכינן. והרי הוא "שמיני לסוכה" בכך שאין מברכים עליה, ושמיני לברכה, שמזכיר בתפילה בקידוש ובברכת המזון את יום שמיני עצרת.

אמר רב יוסף: נקוט דרבי יוחנן בידך, והיינו, נהג לפי דבריו.

היות ודרב הונא בר ביזנא וכל גדולי הדור איקלעו בסוכה בשמיני ספק שביעי — מיתב הווי תבין, הם ישבו בסוכה, אבל ברוכי עליה לא בריכי.